

*Милован Радаковић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

НАРОД И НАЦИЈА** **-теоријске школе и правци-**

Сажетак

Концепти друштвених термина Народ и Нација нису једнозначни, иако се у уобичајеној терминологији (комуникацији) често изједначавају. С обзиром на процесе познате као глобализација, који су захватили међународни заједницу током 20. века, а који ће своје коначне резултате дати у 21. веку, они ће свакако, снажно утицати и на досадашње друштвене теорије. У овом раду разматране су традиционалне школе и нови концепти везани за политичке категорије као што су народ и нација.

Кључне речи: Народ, нација, теорија, школе, правци, одређење.

Традиционалне политичке категорије *народ*, и *нација*, добијају нове димензије крајем XX и почетком XXI века. Циљ овога рада је да још једном размотри традиционалне теоријске концепте везане за политичке категорије народа и нације.

Старогрчка реч *ETNOS* означавала је читав низ ситуација у којима неки колективитет људских бића заједно живи и дела, и који се данас најчешће преводи као *народ* или *нација*.¹⁾ Реч народ и нација имају одређена термилошка разликовања. На пример,

* Научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд

** Рад се реализује у оквиру пројекта *Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивање положаја Србије у међународним стратешким процесима - спољнополитички, међународни, економски, правни и безбедоносни аспект*, бр. 179029, Министарства просвете и науке Републике Србије.

1) Ричард Џенкинс, *Етницитет у новом кључу*, Библиотека XX век, Београд, 2001, стр. 19.

термин *нација* има неколико изведених речи које *народ* нема.²⁾ Такође смисаоно постоје неке речи које се могу повезати само ако се извуку из основе речи *нација*.³⁾ Такође у неким страним језицима прави се разлика између та два термина. Руски језик има термине *народ* и *нација*. Немачки језик прави разлику између термина *das Volk* и *die Nation*. Французи употребљавају термине *le peuple* и *la nation*, а Енглези речи *people* и *nation*. Често се термини попут *das Volk*, *le peuple* или *people* употребљавају и да одреде термин *људи*, *људство* или *становништво* у смислу грађана једне земље. Треба напоменути да се ни у једном од ових језика поменуте речи не употребљавају само у једном смислу, односно само у етничком или само у политичком значењу.

Постоје мишљења да су *народ* и *нација* исти политички феномен. Једно од тих мишљења репрезентује и шпански филозоф Хозе Ортега. Он сматра да је “народ колектив конституисан на основу одређеног репертоара обичаја и традиције што су га случај или историјске околности створиле. Са друге стране, *нација* у смислу европске нације, такође је, и пре свега, *народ* у описаном смислу.” Према Ортеги, “народ представља ризницу навика и обичаја у којима је прошлост скамењена.”⁴⁾ Међутим, у нашој а и у појединој страниј литератури прави се одређена разлика између те две политичке категорије.

Када је реч о односу народа и нације напоменимо да *нација*, у смислу који се придаје тој речи, када се говори о европским народима, означава јединицу заједничког живота која се разликује од оне коју подразумевамо под народом.

Најзначајнији теоријски правци који су заступљени у објашњавању ових политичких феномена су субјективистички, епирејско-позитивистички, објективистичко-субјективистички, структуралистички, психолошко-географски и демографски правац. Сваки од ових правца имао је своје истакнуте теоретичаре и следбенике, па се ови правци са својим представницима у литератури називају и теоријским школама.

2) На пример, *националиста*, *националистички*, *национални*.

3) Споменимо једну од њих, *национализација*.

4) Хозе Ортега и Гасет, *Европа и идеја нације*, Артист, Београд, 2003, стр. 13-14.

НАРОД - теоријско одређење -

Народ се углавном дефинише као присна заједница људи везаних територијално, као и заједничким језиком, пореклом, културом и свешћу о припадности истој групи. Народ настаје спајањем мањих заједница родова и племена, који на истој територији јачањем својих веза стварају вишу категорију људске заједнице. Дакле, род и племе представљају етничке друштвено-прелазне категорије које на вишем друштвеном степену формирају народ. Њихов међусобни прелаз из ниже у вишу етничко-друштвену категорију је јасно изражен. Извесну потешкоћу може представљати не тако јасно дефинисана граница између народа и нације. Наиме, неки народи су формирали своју државу а нису нације.

Очигледно је да је при формирању народа један од кључних момената била историјска констелација удруживања нижих етничких група – племена. До њиховог удруживања дошло је из више разлога, али два су битна: ради одбране од заједничког непријатеља и ради веће економске основе. Из таквог савеза племена у којима је мешањем и утицајем остварена територијална, привредна, војна, политичка, језичка, културна и религијска уједначеност или блискост обједињених племена, формирана је виша политичка категорија – народ.

Народ се може дефинисати и као заједница људи која настаје у робовласништву а развија се у феудализму. За разлику од етничких заједница рода, братства и племена, где су примарне сродничке крвне везе народ карактеришу територијалне, језичке, политичке и економске повезаности. При формирању народа, развија се и свест о заједничком припадању једном народу. Међутим, извесне државе обухватају више народа, као што се и извесни народи налазе у више државних заједница. Из народа се формира нација као виша политичка категорија, а то се најчешће дешава када се више народа обједини у једну државну заједницу и започну формирање заједничког идентитета.⁵⁾

Миле Недељковић у *Лексикону народа света* напомиње да се у немачкој етнологији народ одређивао на основу четири својства, исказана кроз њихова почетна слова “S”. Те немачке речи су “Si-

5) На пример, народи Шпаније, Велике Британије итд.

edelung”, “Stamm”, “Sprache”, “Sitte”. То би значило да се народ третира као посебан политички феномен по томе што има своју територију или простор на коме живи (Siedelung), што се зна његово порекло (Stamm), што има свој језик (Sprache) и што се одликује сопственим обичајима (Sitte). Недељковић наводи да се народ одређује на основу следећих параметара: територије, привредне повезаности, језика, културе и свести о заједничкој припадности. Од тих пет параметара, четири су варјабилна али не и пети (свест о припадности), који је најпресуднији и који чини темељ етничког бића без кога је народ на путу неизбежног однорођавања.⁶⁾

У јавноправном смислу речи, Слободан Јовановић је категорију *народ* повезивао са државом и влашћу. Он је под народом подразумевао скуп људи који живе у истој држави. Ти људи чине једну заједницу, због тога што су сви они потчињени истој власти. Јовановић је такође сматрао да један народ може бити састављен од разних племена, која могу припадати и различитим верама. Али, докле год сви они прихватају заједничку власт, они чине један народ.⁷⁾

ПОЈМОВНО И ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ НАЦИЈЕ

Појам *нација* (од латинског *nasci* што значи родити се) представља сложenu појаву на коју утиче збир културних, политичких и психолошких чинилаца. Културно, нација је група људи који су повезани заједничким језиком, вером, историјом и традицијом, иако *нације* одликује и културна разноликост. Политички, нација је група људи који себе доживљавају као природну политичку заједницу. Иако се то обично изражава кроз жељу за успостављање или очување државе, може такође да добије и облик грађанске свести. Психолошки, нација је група људи које одликује међусобна солидарност, односно приврженост, која се означава најчешће као патриотизам. Међутим, за ту повезаност није услов припадност

6) Миле Недељковић, *Лексикон народа света*, стр. XXII-XXIII, СКЗ, Службени лист СРЈ, Београд, 2001.

7) Међутим, од појма “народ”, Слободан Јовановић је разликовао појам “народност”. Од “народа”, “народност” се разликује као духовно-историјска заједница од формално-правне заједнице. Народ претпоставља једну заједничку власт, којој су сви њени чланови потчињени. Народност, пак, претпоставља заједничку свест, која се као наслеђена јавља код свих њених чланова. Слободан Јовановић, *Држава*, БИГЗ, Београд, 1990, стр.113-114.

нацији, јер и они који немају “национални понос”, могу сматрати да јој припадају.⁸⁾

У развоју национализма и стварању нације могу се дефинисати три фазе које је прво дефинисао Мирослав Хрох, а затим изложио Ханс-Улрих Велер:

1. У првој фази литерални, уметнички, историјски интереси интелектуалаца усмеравају пажњу на “национални” језик, “националну” уметност, “националну” прошлост. То се пре свега предочава у лексиконима, граматикама, речницима, али и уметничким делима, као и у приређивању и издавању изворне грађе. Међутим, сва та дела још увек имају само ограничени домен.

2. Другу фазу карактерише повезивање интелектуалаца који имају националне идеје са другим друштвеним елитама. Друштвену елиту тог времена представљају и одређени образовани племићки кругови, али и људи грађанског порекла. У мањим срединама, националне идеје имају ослонац у етничким традицијама и религији.

3. У последњој, трећој фази, националне идеје су прихваћене и претварају се у масовне покрете. Предводници тих идеја су интелектуалци, делови писменог грађанства по градовима, док их сеоско становништво прихвата касније.⁹⁾

Према Џозефу Вајлеру, у концепцији либерализма 19. века постоје две дубоке људске вредности које су пронашле израз у националности: припадност и оригиналност (националност није наравно једина друштвена форма у којој су ове вредности пронашле свој израз). Вајлер истиче да је припадност инхерентна националности, а да је националност облик припадности. “Зато што националност није инструмент за постизање припадности већ је она управо то. Припадање нацији је исто и различито од крвних веза у породици и племену и у свом наликовању и различитости можемо пронаћи кључ за неке од њених наглашених вредности. Оно подсећа на *крвну везу* која постоји у породици и племену по томе што они који су исте нације имају своје место, прихваћени су, припадају, независно од својих постигнућа, само чињеницом да постоје, и у томе се налази моћна привлачност (и страшна опасност) припадању ове врсте, она је одбрана од егзистенцијалне усамљености.

8) Погледати, Ендру Хејвуд, *Политика*, Клио, Београд, 2004, стр. 205.

9) Детаљније, Ханс Улрих Велер, *Национализам-историја-форме-последнице*, Светови, Нови Сад, 2002, стр. 51-52.

Снага овог припадања може се разумети кроз драму и импресивност коју носе њене супротности: изолација, усамљеност, екскомуникација. Али националност превазилази породицу и племе, и тако можда прикрива много сочнију вредност: националност не само да нуди место за оне без породице, без племена, већ у свом превазилажењу породице и племена позива на лојалност, највећи драгуљ у круни националних осећања, према другима који су изван директне *природне* (крвне) или самоинтересне социјалне јединице. Тако је, заправо, припадност ове врсте двосмерна улица. Она није само пасивна вредност: бити прихваћен.¹⁰⁾ Вајлер сматра да су две средишње вредности националности *лојалност* и *оригиналност*. Када говори о лојалности, овај теоретичар сматра да, уколико нема њене злоупотребе, она доноси добит и онима који је дају и онима који је примају. Друга средишња вредност националности је њена оригиналност, која је по Вајлеру један од елемената за национално разграничење.¹¹⁾

Јохан Хајзинха сматра да је “историјски, у Европи (је) свуда била примарна држава, док је нација била производ животних околности у оквиру одређених државних граница. Дакле, *нација* настаје тек формирањем државне власти, чак и у оним случајевима у којима се чини да су национално јединство и хомогеност, који су постали видљиви тек током развитака, у основи били садржани још у природним условима из далеке прошлости и како су наводно морали бити нужно исходште.”¹²⁾

Поред изнетих чинилаца и укупан друштвени развој је такође значајно утицао и био један од битних узрока настанка нације. Наиме, када су дотадашњи друштвени односи постали сметња у укупном развоју друштва, првенствено бржем развоју економије, културе али и других облика комуникације, долази до грађанских револуција и стварања виших друштвених категорија, и на тај начин се обједињују и формирају шире и веће људске заједнице, а то даље доприноси појави новца и већој друштвеној динамици. Грађанске револуције доприносе уједињавању, до тада, феудалним границама раздвојених људи истог

10) Цозеф Вајлер, *Устав Европе*, “Филип Вишњић”, Београд, 2002, стр. 376-377.

11) “Укратко, нација са својим непресушно богатим специфичностима, која упоредо постоји са другим нацијама, према овом схватању је средство за остваривање људских могућности на оригиналне начине, начине које уколико читаво човечанство не буде сачувало биће сиромашније.” Исто, стр. 376-377.

12) Јохан Хајзинха, *Патриотизам и национализам у европској историји до краја деветнаестог века*, Прометеј, Нови Сад, Терсит, Београд, 1996, стр. 68.

језика и сродних етничких карактеристика у шире националне заједнице. Убрзо долази до појаве националног уједињавања и стварања самосталних националних држава са становништвом које припада истој националној заједници.

Нацију можемо дефинисати као најшири облик окупљања људи. То окупљање засновано је на одређеним правилима (као што је заједнички језик). У формирању нације важну улогу има и психологија. У том смислу нека размишљања се крећу управцу да “свака већа заједница, састављена од људи који се не познају мора да почива на извесном замишљању (имагинацији). Нација је управо једна таква замишљена заједница.”¹³⁾ Заједнице се разликују по начину на који су замишљене. Идеја тог замишљања може бити језичка, верска, културна, географска или нека друга посебност, као и њихова комбинација. Нација је такође у значајном односу са државом. Држава модерно друштво организује кроз форму и правила која су јој дата. На тај начин нација поступа кроз одређена правила која дато друштво моделује и усмерава кроз заједничке циљеве.

Владимир Цветковић напомиње да је нација кроз историју имала два модела и исти циљ – стварање демократске нације засноване на грађанском друштву. С тим у вези могу се разликовати француски и немачки модел. Према тзв. *западном* (“француском”) моделу, нацију чине: грађанство (народ грађана), збир појединаца, држава, политичка воља (избори), уговор, грађанска свест, просветитељство, космополитизам, индивидуализам, преображење/потирање традиције. *Источни* (“немачки”) модел нацију представља преко следећих компонената: етничност (народ предака), колективни појединац, култура, биолошка предиспозиција (језик, “крв”), мит, популизам, романтизам, етнички ексклузивизам, организационизам, продужење/утемељење традиције.¹⁴⁾

Важна појава која је довела до стварања нација били су национални покрети, које поједини аутори називају једним именом *национализам*.¹⁵⁾ Ханс Улрих Велер дао је основне карактеристике оба фе-

13) Слободан Антонић, »О разлици спрам другог као почетку народног поистовећивања«, Зборник *Србија и Европа*, ДКСГ, Београд, 1996, стр. 85.

14) Владимир Н. Цветковић, »Самопоимање и политичко пројектовање«, Зборник *Србија и Европа*, ДКСГ, Београд 1996, стр. 75.

15) Реч *национализам* овде подразумева позитивну конотацију. Национализам има и своје негативно значење. “Нација, поготово она која поседује државну форму, ствара сопствене идеје и системе вредности који утемељују егзистенцију нације, тумаче њену прошлост и зацртавају њену будућност. Те идеје се означавају као национална свест, патриотизам или родољубље и национално осећање. Појам национализам се превас-

номена. Према њему, “*Национализам* значи: систем идеја, доктрина, слика света која служи стварању, мобилизацији и интеграцији веће солидарне заједнице (зване нација), али пре свега легитимацији нововремене политичке владавине. Отуда национална држава са по могућству хомогеном нацијом постаје кардинални проблем национализма. Дакле, *нација* значи: онај испрва *замишљени ред* који се ствара враћањем на традицију етничког устројства владавине и постепено путем национализма и његових следбеника остварује суверено јединствено деловање. Стога схватање да нација продукује национализам води у заблуду. Управо ствари обрнуто стоје: национализам је демијург нове стварности.”¹⁶⁾

Када је реч о теоријским приступима објашњавању нација, једна од најпознатијих школа је *субјективистичко-психолошка* у чијим оквирима су углавном деловали француски теоретичари. Основно учење у тој школи заснивало се на елемену *сећања на заједничку прошлост* као основу на којој се заснивало формирање нација и националних осећања. Типичан представник ове школе је Ернест Ренан са својим делом *Шта је нација и други политички списи*. У том делу Ренан истиче да је нација *духовни принцип*, а *припадници једне нације јесу они који теже заједничком животу*.¹⁷⁾ Ренан при том одбацује јединство језика као једне од основних одредаба нације, јер је на тај начин хтео теоријски да образложи тежње Алзашана да се врате француској држави иако нису говорили француским језиком.¹⁸⁾ Карактеристично за ту школу је схватање да нацију објашњава као заједницу коју повезује историјска судбина, односно као заједницу која има свој посебан национални карактер који је формиран културним континуитетом.

Другу групу теоретичара нације чине представници *емпиријско-позитивистичке* школе. Они одбацују метафизичко-филозофске концепције нације које су у њој виделе неку непромењиву

ходно схватао као пежоративан израз који заговара ексцесивно потенцирани, неприхваћиво самољубиви патриотизам.” Ханс Улрих Велер, *Национализам – историја – форме - последице*, Светови, Нови Сад, 2002, стр. 9.

16) Исто, стр.15-16.

17) Погледаги, Ernest Renan, *Qu'est-ce qu'une nation? : et autres écrits*, Paris, Imprimerie nationale, 1996.

18) У свом предавању “Шта је нација”, одржаном на Сорбони 11.3.1882. године, Ренан између осталог, констатује да “нација није истозначна са расом, јер све модерне нације представљају извесну етничку мешавину. Француска је келтско-иберијско-германска мешавина а Немачка германско-келтско-словенска.” Више о овоме Хаген Шулице, *Држава и нација у европској историји*, “Филип Вишњић”, Београд 2002, стр. 76.

суштину засновану на националном духу у *јединству крви и земље и судбини и провиђењу*. Главни представници ове школе били су Паскале Манчини, Ровере Мамијани и Паскал Фиоре.¹⁹⁾ У својим напорима да одреде појам нације полазили су од емпиријског проучавања и уочавања појединих страна већ формиране италијанске нације. Као њихова заслуга третира се напор да се национални принцип уведе у међународно право и да служи као основни критеријум при стварању суверених држава. Позитивистичке теорије нације заснивају се на сазнању да не постоји само једно њено обељеже него да постоје многа, а то су јединствена територија, заједничко порекло, исти језик, исти обичаји, историјска судбина, и религија.

Трећу групу теоретичара нације представљају следбеници немачких филозофа Хегела и Фихтеа.²⁰⁾ Та учења свде се под заједнички назив *објективистичко-субјективистичка*. Нјихова суштина је свођење нације на *манифестацију народног духа*. С тим у вези Хегел је сматрао да свака нација представља отелотворење апсолутног духа на одређеном ступњу његовог самокретања. “Као *стварна супстанција* апсолутни дух је *један народ*, а као стварна свест он је грађанин народа. Ова свест има своју суштину у једноставном духу, и извесност о самој себи у стварности тог духа, у целом народу, а непосредно у њему има своју *истину*, дакле, не у нечему што није стварно, већ у једном духу који *егзистира* и *важи*.”²¹⁾ Према Хегелу, национални дух се огледа у држави, а нација која нема своју државу нема ни своју историју. С тим у вези нација која нема своју историју нема ни своју прошлост ни будућност, дакле ни право на постојање.²²⁾

Допринос теријама о нацији (и националном питању) дала је и група теоретичара познатих као аустромарксисти. Нјени најзначајнији представници су Карл Ренар и Ото Бауер. Они су представници *објективистичко-структуралистичке школе*. Ренар и Кауцки су сматрали да је национални језик врло важан у формирању на-

19) Погледи, Pasquale Stanislao Mancini, *Commentario del Codice di Procedura civile* (1855), *Diritto internazionale* (1873) i Pasquale Fiore, *Diritto internazionale codificato* (1889).

20) Лохан Готлиб Фихте је третирао нацију као заједницу која има божанско порекло. Зато је неговање и развој заједнице сматрао дужношћу сваког људског бића. Детаљније, Хари Емер Барнес, *Увод у историју социологије II*, БИГЗ, Београд, 1982, стр. 433.

21) Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Феноменологија духа*, Дерета, Београд, 2005, стр. 207.

22) Погледи, Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Филозофија повјести*, Култура, Загреб, 1951.

ције али и у решавању националног питања. У том смислу, Карл Ренар је врло једноставно дефинисао нацију као *заједницу људи који говоре истим језиком*. Ото Бауер је заступао став да је нација резултат поклапања две заједнице, судбинске и карактерне. Наиме, по Бауеру, нација је заједница људи судбински усмерених једних на друге. Током свог трајања та (судбинска) заједница код својих чланова развија заједничке карактерне црте и на тај начин постаје карактерна заједница.

Немачки социјалдемократа Карл Кауцки критиковао је поједине Бауерове ставове, заступајући мишљење већине марксиста да ће развој човечанства довести до нестанка националних држава, а да ће то за последицу имати стварање једног светског језика.²³⁾ Иако Кауцки нигде није пружио јасну дефиницију нације, на основу његових радова може се закључити да је нација пре свега заједница језика и културе.

Посебан правац у развоју теорија представљају психолошко-географска и демографска школа. *Психолошко-географска школа* заснива се на утицају психологистичких тумачења друштвених процеса као и на утицају географских фактора на државу и друштво. Изворишта тог правца налазе се у делима Хипократа, Аристотела, Томе Аквинског, Бодена. Током 18. века било је много психологистичких тумачења друштвених процеса и институција. Два погледа на та тумачења су карактеристична. Њихови творци били су Џорџ Беркли и Дејвид Хјум. Своју филозофију друштва и државе Џорџ Беркли је изложио у свом делу *Проповеди о пасивној послушности (Sermon on Passive Obedience)*. Прихватајући тезу о човековој природној друштвености и неопходности постојања једне управе која би имала регулативну функцију у друштву, Беркли је закључио да се послушност установљеној власти мора сматрати природним законом. Још један Берклијев рад заслужује пажњу. Реч је о *Начелима моралне привлачности (The Principles of Moral Attraction)*. Овај рад је први покушај да се друштвени процеси протумаче изразима Њутнових закона механике. Претпостављајући да је друштвени инстинкт аналоган принципу гравитације у физичком свету, Беркли је показао како та сила удруживања функционише у стварању разних друштвених процеса и институција. Као што се масе у простору јаче привлаче уколико се ближе једна другој,

23) О Кауцковој критици појединих ставова Ота Бауера погледати у књизи Карла Кауцког, *О савременој држави - историјски развој и смисао*, Београд, 1938.

тако и привлачност разних појединаца у друштву расте у директној сразмери са њиховом сличношћу. Тежња за друштвеношћу и сарадњом је центрипетална сила у друштву, а људска себичност и индивидуалистичке одлике су центрифугална сила. Стабилно друштво може да постоји само онда када је центрипетална сила јача од центрифугалне.

Дејвид Хјум је други значајан теоретичар који је допринео развоју те школе мишљења и њених праваца. Хјум је понудио психолошко тумачење друштва засновано на нагону. Наиме, он сматра да порекло друштва лежи у нагонском (полном) инстинкту који је основни друштвени чинилац. Од њега потиче породица, која се држи на окупу симпатијом рођеном увек међу онима који су слични и станују у близини. Спонтане везе симпатије убрзо се појачавају обичајима и навикама, што постепено чини да група постане свесна предности удруживања. Та генетичка породица и групна заједница се шири. У почетку заједницу држе на окупу узајамна симпатија и помоћ. Међутим, људска себичност чини то удруживање на бази симпатије непри-кладним, па се зато ефикасна друштвена контрола може остварити једино таквом институцијом као што је власт. Власт потиче од силе, а онда свој ауторитет и постојаност извлачи из све већег смисла за заједнички интерес групе. Друштвени процес тако потиче од инстинкта, развија се кроз осећање и емоције и, најзад, долази под контролу интелекта.

После 1700. године развијају се теорије засноване на значају демографско-климатских услова за настанк и развој људског друштва и државе. Главни представник таквих тумачења друштвених и политичких токова био је француски писац Монтеѕкје. Свој поглед на друштво изразио је у делу *Дух закона* (1748). Монтеѕкје је за своје схватање утицаја климе на човечанство делимично користио идеје енглеског лекара и публицисте Џона Арбатнота, који је 1733. год. написао *Оглед о утицају ваздуха на људско тело* (*Essay on the Effect of Air on Human Bodies*). Читање Жан Шарденових путописа из Персије и Индокине омогућило је Монтеѕкјеу да користи и примере са Далеког истока.²⁴⁾ Делом *Дух закона* желео је да постави основне принципе законодавства. Монтеѕкје је утврдио да су то следећи принципи: 1) при-лагођавање институција и законодавства карактеру народа коме су намењени; 2) хармонично

24) Franklin Thomas, *The Environmental Basis of Society*, New York, 1925, p. 58.

садејство разних институција, закона и других средстава за обезбеђивање друштвене контроле коју група примењује.²⁵⁾

Монтескје је сматрао да не постоји једна унапред одређена *апсолутно најбоља држава*. *Најбоља* је она институција која најбоље одговара условима народа коме је намењена. Клима и други географски фактори створили су разне типове људи. Задатак мудрог законодавца је да открије и препозна те типове и њихове особености и да према томе доноси законе.²⁶⁾ У том смислу, према Монтескјеу, деспотизам најбоље одговара народима који живе у топлом климатском подручју, ограничена монархија народима у умереној клими, а република народима у хладним областима. Полигамија је нарочито практична у топлим пре-делима, док је моногамија боља за умерене и хладне крајеве. Алкохолна пића треба да буду забрањена у топлим крајевима, јер није потребан никакав подстрек за живахност. Међутим, пиће може да се толерише у хладним областима због потребе унутрашње топлоте, као подстрек чулима и ради подстицања живахности међу северним народима.²⁷⁾

Током 18. века појавила су се тумачења друштва и у оквиру *демографске школе*. Промене броја становништва, миграције и други проблеми везани за популацију, довели су до нових истраживања у овој области. Године 1798. појавило се дело Томаса Малтуса *Оглед о становништву (Essay on Population)*, које је значајно утицало на то да се проблеми становништва посматрају на нови начин. Основа Малтусових разматрања јесте проблем везан за однос пораста становништва и производња хране. Суштина тих Малтусових разматрања је у следећем: 1) број становника има тенденцију пораста у геометријској пропорцији (1, 2, 4, 8, 16 итд.), док се производња хране може повећати само у аритметичкој пропорцији (1, 2, 3, 4 итд.) као резултат тога имамо број становника који стално врше притисак на постојећа средства за опстанак. Малтус је видео две могућности да се спречи да број становника премаше производњу хране: *позитивну* – ратови, заразе и глад; и *негативну*

25) Ово гледиште га је навело да истражује који су то фактори који узрокују разне физичке и културне карактеристике својствене разним народима света. Монтескје је заступао становиште да су географски, посебно климатски, утицаји главни узрок разлика међу типовима људи и културама. По Монтескјеу, испитујући утицаје географских фактора на људе, истраживач може да разуме црте разних народа на свету и да тако одреди одговарајуће законе и институције за сваки тип човека.

26) Исто је сматрао да не постоји унапред дата *најбоља* религија, економски поредак, облик породице или морални кодекс. Погледати, Монтескје, *О духу закона*, том II, "Филип Вишњић", Београд, 1989, стр. 256.

27) Исто, стр. 258, и даље.

– одлагање брака до касних година. У каснијим и потпунијим излагањима своје доктрине Малтус је мање наглашавао тачан однос између повећања броја људи и средстава за живот. Више је наглашавао опште тенденције садржане у тим пропорцијама.²⁸⁾

Малтусова књига подстакла је даље интересовање за проблеме становништва. Томас Церолд је сматрао да економски фактори, као што је на пример притисак броја становника на средства за живот, доводи до опадања рађања. Он је опадање рађања приписивао другим факторима, као што је, на пример, физиолошки, који доводи да смањена броја деце.²⁹⁾ Један други истраживач, Мајкл Седлер, сматрао је да је тежак живот и лишавање имају тенденцију да повећају, а обиље да смањи прираштај. При једнаким условима, што је густина становништва већа, то је просперитет већи, а плодност мања. По њену, из тих разлога, где год дође до веће густине насељености, прираштај аутоматски опада и број становника се смањује.³⁰⁾

*

Народ, за разлику од етничких заједница рода, братства и племена заснованих на сродничким крвним везама, формира друге, територијалне, језичке, политичке и економске споне. Народ можемо дефинисати као присну заједницу људи везаних територијално, заједничким језиком, пореклом, културом и свешћу о припадности истој групи. Данас извесне државе обухватају више народа, као што се и извесни народи налазе у више државних заједница.

Нација је у односу на *народ* виша друштвена категорија. Формирање нације најчешће се дешава обједињавањем више народа у једну државну заједницу, при чему започиње формирање заједничког идентитета. (народи Шпаније, Вел. Британије итд.). Јарослав Крејци је сматрао да нација има пет основних карактеристика, а то су територија, политички статус, историја, култура, језик и национална свест³¹⁾.

28) Thomas Malthus, *Essay on Population*, (published first time 1798), New York Public Library, 2006.

29) Томас Церолд, *Дисертације о човеку (Disertations on Man)*, 1806.

30) Овакав свој став изнео је у својој књизи Michael Sadler, *Irleand: its evils and their remedies*, published first time 1828.

31) На основу пет карактеристика (територија, политички статус, историја, култура и национална свест) Јарослав Крејци је 1978. године покушао да одреди шему међусобног односа чиниоца који дефинишу нацију. Погледати, Jaroslav Krejci, "Ethnic problems in

Када је реч о *држави*, она је највиши институционални облик националног идентитета. Као и остале друштвене групе, држава настаје спонтано, тј. независно од правног поретка. Да би се формирала било каква сложенија заједница, потребно је да прво одређена *група* дође до *колективне свести*, која ће, временом, условити потребу за стварањем највише и најсложеније националне организације – *државе*. Изграђена национална свест је, међутим, тек предуслов који може, али и не мора, довести до стварања државе. Заједница мора заузимати одређену *територију* коју може бранити од других заједница. На таквој територији, са изграђеном националном свешћу, заједница формира своју власт. Дакле, у најопштијем смислу, држава мора да поседује три елемента: *становништво*, *територију* и *државну власт (владу)*. (Слободан Јовановић, Држава, издање из 1990.)

Слободан Јовановић сматра да државна заједница почива на заједничким веро-вањима, која су тим чвршћа што се мање претресају. Индивидуализам, који претреса све, не штеди ни та веровања. На тај начин лабави и кида моралне везе на којима се држава држи. Само она држава ради чијег су спаса њени чланови готови жртвовати и сами себе, може се одржати у борби за опстанак. Индивидуализам, узимајући за врховно мерило појединца и његову корист, не разуме акте пожртвовања. Ако баш и не осуђује патриотски идеализам непосредним начином, он му се ипак целим својим гледањем на живот супротставља. Едмонд Берк је сматрао да државу не ствара разум појединца, него колективна свест народа, она иста која ствара народне обичаје и умотворине. (Слободан Јовановић, Из историје политичких теорија, 1935.)

Milovan Radakovic

PEOPLE AND NATION

- theoretical schools and courses -

Summary

The concepts of social terms people and nation are not equivalent, although in everyday communication they are often used interchangeably. In view of the processes known as globalization, which have captured the international community during the 20th century, and which will produce final results in the 21 century, they will certainly

Europe”, *Contemporary Europe: Social Structures and Cultural Patterns*, ed by Salvador Giner and Margaret Scotford Archer, Routledge and Kegan Paul, London, 1978.

have strong influence on the current social theory. This paper discussed the traditional school and new concepts related to political categories such as people and nation.

Key Words: people, nation, theories, schools, directions, determination.

ЛИТЕРАТУРА

- 1. Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003.
- 2. Бауер Ото, *О савременој држави - историјски развој и смисао*, Београд, 1938.
- 3. Цветковић Владимир, *»Самопоимање и политичко пројектовање«, Србија и Европа* (зборник), ДКСГ, Београд, 1996.
- 4. Derek Heater, *The Idea of European Unity*, Leicester, 1992.
- 5. Ernst Hass, *The Obsolescence of Regional Integration Theory*, Institute of International Studies, Berkeley, 1975.
- 6. Дивјак Слободан, *Проблем идентитета, културно, етничко, национално и индивидуално*, Службени гласник, Београд, 2006.
- 7. Deutsch Karl, *Communication Theory and Political Integration*, Philadelphia, 1964.
- 8. Ценкинс Ричард, *Етницитет у новом кључу*, Библиотека XX век, Београд 2001.
- 9. Хајзинха Јохан, *Патриотизам и национализам у европској историји до краја деветнаестог века*, Прометеј, Нови Сад, Београд, 1996.
- 10. Хегел Фридрих Вилхелм Георг, *Феноменологија духа*, Дерета, Београд, 2005.
- 11. Хегел Фридрих Вилхелм Георг, *Филозофија повјести*, Култура, Загреб 1951.
- 12. Хејвуд Ендру, *Политика*, Clio, Београд, 2004.
- 13. Hoffman Stanley, *Obstinate or Obsolete? The Fate of the National State and the Case of Western Europe*, Boston, Massachusetts, (USA), 1966.
- 14. Kant Immanuel, *Perpetual Peace - A Philosophical Sketch*, FQ Classic, 2007.
- 15. Касирер Ернст, *Идеја републиканског устава*, Досије, Београд, 2004.
- 16. Јовановић Слободан, *Држава*, БИГЗ, Београд, 1990.
- 17. Недељковић Миле, *Лексикон народа света*, СКЗ, Београд, 2001
- 18. Malthus Thomas, *Essay on Population*, New York Public Library, 2006.
- 19. Монтескје Шарл, *О духу закона*, том I, Филип Вишњић, Београд, 1989.
- 20. Ортега Хозе и Гасет, *Европа и идеја нације*, Артист, Београд, 2003.

- 21. Петронијевић Бранислав, *Шопенхауер, Ниче, Спенсер*, Геца Кон, Београд, 1910.
- 22. Renan Ernst, *Qu'est-ce qu'une nation? : et autres écrits*, Paris, Imprimerie nationale, 1996.
- 23. Schelling Friedrich, *System of Transcendental Idealism*, University Press of Virginia, 1978.
- 24. Суботић Момчило, *Српски национални идентитет: историјски и савремени изазови*, Политичка ревија, година (XXIII) X, vol.= 29, бр. 3/2011, стр. 1-34.
- 25. Супек Руди, *Херберт Спенсер и биологизам у социологији*, Социолошка хрестоматија, Загреб, 1965.
- 26. Шулице Хаген, *Држава и нација у европској историји*, Филип Вишњић, Београд, 2002.
- 27. Thomas Franklin, *The Enviromental Basic of Society*, New York, 1925.
- 28. Вајлер Џозеф, *Устав Европе*, Филип Вишњић, Београд, 2002.
- 29. Велер Урлих Ханс, *Национализам -историја-форме-последице*, Светови, Нови Сад, 2002.
- 30. Живковић Мирослав, *Савремене теорије о држави*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1998.
- 31. Wiener Norbert, *Cybernetics*, Mit Press, Cambridge, (Mass.), 1965.

Resume

Traditional political categories, the people and the nation, have new dimensions in the late twentieth and early twenty-first century. In this paper we considers the traditional theoretical concepts related to political categories of people and nation.

Ancient Greek word ETNOS signified a whole series of situations in which a collectivity of human beings live and work together and which is now most commonly translated as the people or the nation. The words people and nation have certain terminological distinction. For example, several terms have been derived form the nation but not from the people (nationalist, nationalistic, national). There are also some words that can be connected only if they are derived from the word nation (e.g. nationalization). Some foreign languages also distinguish between these two terms. Russian language has terms народ and нация. German makes a distinction between the term das Volk and die Nation. The French use the terms le people and la nation, and the English words people and nation. Often, terms such as das Volk, le people, or people use the term to designate humans, men or population in the sense citizens of a country. It should be noted that none of these languages use the

word only in one sense, that is only in the ethnic or only in the political sense.

Some believe that people and nation are the same political phenomenon. The Spanish philosopher Jose Ortega represents one of these opinions. He believes that "the people constitute a collective based on a specific repertoire of customs and traditions, which the historical circumstances of the case have created. On the other hand, nation in the sense of European nation, is also, and above all, the people in the sense described". According to Ortega, "people is a treasury of habits and customs in which the past is petrified". However, in our and also in particular foreign literature a certain difference is made between the two political categories.

When it comes to the relation of people and nation, let us note that nation, in the sense given to the word when talking about European peoples, denotes a unit living together that is different from what we mean by the people.

The most important theoretical directions that are presented in explaining these political phenomena are subjectivistic, empirical-positivistic, objectivist-subjectivist, structuralist, psycho-geographic and demographic. Each of these directions had its prominent theorists and followers, and so these directions with their representatives in literature are called theoretical schools.